

Barbara de Lange

Dankwoord bij de aanvaarding van de Nederlands Letterenfonds Vertaalprijs 2023

Barbara de Lange (1954) studeerde filosofie en kunstgeschiedenis en vertaalt sinds 1984 literaire fictie en non-fictie uit het Engels. Ze was enige jaren redactielid van het vertaaltijdschrift Filter. Ze is bestuurslid van het tijdschrift Pluk en zat lange tijd in het bestuur van de Vertalersvakschool in Amsterdam, waar ze sinds 2007 ook workshops literair vertalen Engels geeft. Ze vertaalde onder meer werk van D.H. Lawrence, Virginia Woolf, Katherine Mansfield, Margaret Atwood, Marian Engel, Shirley Hazzard, Lafcadio Hearn, Howard Jacobson, Yann Martel, Claire Messud, Michael Ondaatje, Ann Quin, George Steiner, Elizabeth Strout, Donna Tartt en Anne Tyler.

Dankwoord bij de aanvaarding van de Nederlands Letterenfonds Vertaalprijs 2023

Geachte leden van de jury, beste aanwezigen,

Op een zonnige ochtend in september werd ik gebeld door Fleur... Van het Letterenfonds verduidelijkte ze. En toen zei ze: Ik bel voor iets leuks. En dat was ook zo. Meer dan leuk zelfs.

Natuurlijk was ik heel blij met de waardering die de jury voor mijn vertaalwerk heeft uitgesproken, en wil ik het Nederlands Letterenfonds en de jury graag voor deze prijs bedanken. En in het kader van alle commotie van het afgelopen jaar rond AI en vertalen, besloot ik eens te kijken hoe een dankwoord eruit zou zien als ik het door ChatGPT liet schrijven. Ik voerde wat informatie in: vertaalprijs, dankwoord, tien minuten, veertig jaar in het vak en Virginia Woolf. Niet meer, want het was een experimentje. Maar helaas, het dankwoord dat het programma opleverde was zo geëxalteerd van toon dat ik daar toch wat moeite mee had. Intense gevoelens van dankbaarheid en nederigheid, een hart vervuld van vreugde en erkenning, een gevoel van gezegendheid omdat ik de werken van briljante auteurs tot leven heb mogen brengen in het Nederlands, onder meer van de onnavolgbare Virginia Woolf met haar woorden die doordrenkt zijn van diepgang en nuance. Nee, sorry, het werd me iets te veel.

Om een heel andere reden had ik moeite met de lof die erin werd toegezwaid aan vertalers als de bouwers van bruggen tussen culturen. In het algemeen kan iedereen het daar uiteraard van harte mee eens zijn, ik ook, net als met de uitspraak dat we moeten blijven streven naar een wereld waarin woorden alle grenzen overstijgen en waarin culturele rijkdom wordt gedeeld door middel van taal. Alleen geldt dat wat mij betreft voor zo ongeveer alle talen en culturen behalve de Engelse, die toevallig mijn werkterrein vormt. Op dít terrein schijnen veel mensen nu eenmaal te denken dat bruggenbouwen helemaal geen vak is, dat iedereen wel een bruggetje kan bouwen.

En soms krijg ik dan ook behoefte een paar van die bruggetjes af te breken. Zoals toen een commentator op televisie kennelijk iets vergoelijkends wilde zeggen over een stervoetballer die een sterrensalaris verdiende... namelijk: Ja, maar hij is wel top van de rekening! Dat wil zeggen, terugvertaald, 'top of the bill', een vedette dus. Niet veel later las ik over Kissinger: Twee leden van het Nobelcomité namen ontslag om Kissingers selectie. Uit wie of wat zou zijn selectie uit hebben bestaan, vroeg ik me af? Nog wat stijlbloempjes uit de media: ... Dit nieuwe gedachtegoed was rond 2010 hegemoniaal geworden.

En de tennisser Kyrgios zou hebben gezegd: Als mensen zich overweldigd voelen en richting alcohol en drugs bewegen, openen ze zich en voelen ze dat ik het herken.

U begrijpt: het is niet iedereen gegeven om bruggen te bouwen.

Echter, het is niet allemaal kommer en kwel. Er is ook goed nieuws. Een jaar of tien, dertig geleden, laat ik het ruim nemen, was het zo ongeveer verboden het woord echter in vertalingen te gebruiken. Het woord zou immers te formeel en te ouderwets zijn, of in elk geval niet literair genoeg. En kijk nu! Echter is terug van weggeweest! De Engelse constructie met 'However' aan het begin van een zin, met daarna een halve rust voordat de zin verder gaat, wordt soepel in het Nederlands overgenomen, met echter voorop. En dat dankzij een moderne, jonge generatie van bruggenbouwers!

En om nog even terug te komen op ChatGPT – Dat dankwoord werd het dus niet. U zult het met mijn eigen woorden moeten doen.

En nu ik hier toch ben, wil ik wel iets zeggen over vertalen en technische hulpmiddelen. Namelijk dat het ondanks al die middelen, zoals internet, zoekmachines, e-mail, online woordenboeken en vertaalprogramma's, toch in de loop der jaren niet makkelijker is geworden. Althans niet voor mij. Ik vind het steeds moeilijker, omdat ik steeds meer meen te zien en steeds meer moet wikken en wegen.

En dan moet ik altijd weer denken aan Virginia Woolf. In een geluidsopname, de enige die er van haar bestaat, mijmert ze hardop over woorden. Ik citeer in mijn eigen vertaling: 'Woorden zijn beladen met echo's, herinneringen, associaties. Ze dragen andere betekenissen en herinneringen mee.' Vervolgens zegt ze nog, samengevat: de Engelse taal is al oud en de woorden hebben een lange geschiedenis, waardoor ze allerlei bijbetekenissen hebben vergaard, en het lastig is om ze een nieuwe betekenis mee te geven.

Overigens kon Woolf daar perfect mee spelen, en gebruikte ze bepaalde woorden soms nu eens in een nieuwe en dan weer juist ineens bijvoorbeeld in een oude, achttiende-eeuwse betekenis.

En dan is het aan mij om in mijn vertalingen naar de maximale lading aan betekenissen te hengelen, zoals het in het persbericht voor de prijstoekenning was geformuleerd. Het is een mooi beeld, waaraan ik alleen nog een kleine waarschuwing zou willen toevoegen, namelijk dat u daarbij vooral NIET aan de recreatieve connotatie van hengelen moet denken, maar u zich moet voorstellen dat er af en toe hele schepnetten aan te pas komen. Want je hebt nu eenmaal niet alleen te maken met alle betekenissen, maar ook met alle nuances en klanken en het hele web dat de woorden samen vormen, met hun ritme en hun connotaties, kortom, die hele lading die Woolf al noemde. En aan de andere kant is alleen het zoeken naar de juiste betekenis soms al lastig en tijdrovend genoeg.

Daarom wil ik het Letterenfonds graag nogmaals bedanken, maar nu voor de gulle werkbeurzen waardoor ik alle tijd kreeg om mijn werk te doen. En tot slot wil ik graag nog een paar mensen bedanken: de collega's aan wie ik vragen kon voorleggen, met name het informele privépanel van de Vertalersvakschool, Molly van Gelder, Rob van der Veer en Auke Leistra, en Rob wil ik graag extra bedanken, omdat ik zoveel heb gehad aan onze intensieve samenwerking bij de workshops op school. Verder Fedde, Nathalie en Eefje, gewoon voor het voortbestaan van de school en het samenbrengen van al die collega's en studenten, en tot slot alle redacteurs,

persklaarmakers en nauwgezette lezers die me met hun kritische blik voor uitglidders hebben behoed.

Dank u wel.